

ชุดความรู้

นวัตกรรม
เพื่อการมีสุขภาวะ
และคุณภาพชีวิตที่ดี
กลุ่มแรงงานนอกระบบ

สมาคมวิสาหกิจเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
Sustainable Alternative Development Association (SADA)

โครงการบูรณาการองค์ความรู้การสร้างเสริมสุขภาพจิต กับนโยบาย
ประกันทางสังคมเพื่อการขยายผลต่อเนื่อง สำหรับกลุ่มแรงงานนอกระบบ

นวัตกรรมชุมชนเพื่อการมีสุขภาวะและคุณภาพชีวิตที่ดี กลุ่มแรงงานนอกระบบ

นวัตกรรมชุมชน คือทางเลือก ทางออก วิธีการใหม่ หรือเสริมจากที่มีอยู่เดิมที่เกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ เพื่อการลดความความเสี่ยง ลดความเหลื่อมล้ำและลดช่องว่าง ในการเข้าถึงสิทธิและบริการด้านสุขภาพและอื่นๆ และเป็นคุณค่าทางปัญญา (Value Creation) ที่เกิดประโยชน์ต่อผู้ที่ยังด้อยโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม และการเข้าถึงสิทธิและบริการที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาด้านสุขภาพ ความปลอดภัยในการทำงานและความต้องการของประชาชน รวมถึงมิติ ด้านเศรษฐกิจและสังคม และถ้าพัฒนาแล้วจากกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชนและไม่สามารถสร้างคุณค่าเพื่อแก้ปัญหาและตอบโจทย์ของกลุ่มเป้าหมายได้ จะไม่ใช่ในนวัตกรรมที่สมบูรณ์และมีคุณค่า

หลักการพัฒนานวัตกรรม

1. เข้าใจปัญหาสถานการณ์ให้ถูกต้อง (Understand) เพื่อการกำหนดทิศทางในการแก้ปัญหาหรือพัฒนางานต่อเนื่อง การเข้าใจปัญหาสถานการณ์ที่ถูกต้องและตั้งคำถามเพื่อให้เกิดความคิดและปัญญา จะนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ตรงประเด็น และสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย
2. คิดแบบหลากหลายและไม่มีกรอบ (Brainstorm) อุปสรรคสำคัญที่ทำให้นวัตกรรมใหม่ๆไม่เกิดคือกรอบความคิด กระบวนการ Design Thinking เน้นการแยกกระบวนการสร้างสรรค์ไอเดีย (Idea Generation) ออกจากการประเมิน (Idea Evaluation) การ คิดไอเดียออกมาก่อนหลายทางเลือก แล้วค่อยมาประเมินว่าไอเดียไหนเป็นไปได้มากน้อยอย่างไร
3. เรียนรู้ผ่านการทดลองลงมือทำ (Prototype) การเปลี่ยนความคิดดีๆให้ “เป็นรูปเป็นร่าง” ด้วยการสร้างต้นแบบหรือแบบจำลองง่ายๆที่สื่อสารแนวคิด การสร้างต้นแบบคือการลงมือทำที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้เราเห็นชัดเจนขึ้นว่า เราคิดนั้นจะตอบโจทย์ของกลุ่มเป้าหมายอย่างไรที่เราเข้าใจหรือไม่

กรอบคิดนวัตกรรมและองค์ความรู้การสร้างสุขภาวะและคุณภาพชีวิต กลุ่มแรงงานนอกระบบ

กระบวนการพัฒนานวัตกรรมชุมชน

ขั้นที่ 1 ขั้นวิเคราะห์ (Analysis Phase)

ขั้นตอนนี้เป็นการทำความเข้าใจปัญหา สภาพแวดล้อมและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของรูปแบบการพัฒนานวัตกรรม ตลอดจนคำนึงถึงสภาพแวดล้อมและความรู้พื้นฐานและทักษะของพัฒนาที่จำเป็นต้องมี โดยพิจารณาจากคำถามเพื่อการวิเคราะห์ ดังนี้

- ใครคือกลุ่มเป้าหมายและเขาต้องมีคุณลักษณะอย่างไร
- ระบุพฤติกรรมใหม่ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมาย
- มีข้อจำกัดในการพัฒนาและการถึงสิทธิและบริการอะไรบ้างที่มีอยู่อะไรบ้าง
- อะไรที่เป็นทางเลือกสำหรับการบริการที่มีอยู่ หลักการพัฒนานวัตกรรมเป็นแบบไหน อย่างไร
- มีช่วงเวลาการพัฒนาเป็นอย่างไร

ขั้นที่ 2 การออกแบบ (Design Phase)

ขั้นตอนการออกแบบประกอบด้วย การจุดประสงค์และเป้าหมายการพัฒนานวัตกรรม กำหนดแผนการทำงาน กระบวนการและเครื่องมือ ขั้นตอนการออกแบบควรจะทำอย่างเป็นระบบและมีเฉพาะเจาะจง มีระเบียบแบบแผนของการจำแนก การพัฒนา และการประเมินแผนยุทธวิธีที่วางไว้เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

ขั้นที่ 3 ขั้นการพัฒนา (Development Phase)

ขั้นตอนการพัฒนาคือขั้นที่ผู้ออกแบบกระบวนการพัฒนานวัตกรรม ควรหรือต้องออกแบบให้ครอบคลุมการ สร้างเครื่องมือวัดประเมินผล สร้างแบบฝึกหัด สร้างเนื้อหา และการพัฒนาโปรแกรมสำหรับการทดสอบเพื่อหาข้อผิดพลาดเพื่อนำผลไปปรับปรุงแก้ไข

ขั้นที่ 4 ขั้นการนำดำเนินการ (Implementation Phase)

ขั้นตอนการดำเนินการ อาจจะเป็นรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การฝึกอบรม หรือทดลองปฏิบัติการ โดยจุดมุ่งหมายของขั้นตอนนี้คือการนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และต้องส่งเสริมความเข้าใจและความรอบรู้ของกลุ่มเป้าหมายตามวัตถุประสงค์

ขั้นที่ 5 ขั้นการประเมินผล (Evaluation Phase)

ประกอบด้วยสองส่วนคือการประเมินผลรูปแบบ (Formative) และการประเมินผลในภาพรวม (Summative) เป็นการประเมินผลโดยการนำเสนอในแต่ละขั้นตอน ซึ่งเป็นการประเมินผลเพื่อพัฒนา และการประเมินผลภาพรวมจะทำเมื่อการนำไปปฏิบัติจริงเสร็จครบทุกขั้นตอน โดยประเมินทั้งจากข้อมูลและการสังเกต นิเทศติดตาม การประเมินผลขั้นนี้จะใช้เพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับนำไปใช้และขยายผลต่อเนื่องในระดับพื้นที่ เครือข่ายหรือนโยบาย

ตัวอย่างชุดคำถาม สำหรับการวางแผนพัฒนานวัตกรรม

1	<ul style="list-style-type: none"> ชื่อองค์ความรู้ หรือนวัตกรรมหลัก และความรู้ย่อย (ถ้ามี)
2	<ul style="list-style-type: none"> เป็นองค์ความรู้หรือนวัตกรรมประเภทใด พัฒนาขึ้นใหม่หรือต่อยอดจากฐานงานเดิม ปัจจุบันทำอยู่ในระดับใดของกระบวนการพัฒนา
3	<ul style="list-style-type: none"> เป็นนวัตกรรมที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำหรือสร้างความเป็นธรรมในเรื่องใด ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานนอกระบบอย่างไร
4	<ul style="list-style-type: none"> มีกระบวนการหรือวิธีการอย่างไร ที่แตกต่างจากที่หน่วยงาน องค์กรต่างๆ ทำอยู่ มีใครเกี่ยวข้องบ้าง อย่างไร
5	<ul style="list-style-type: none"> หน่วยงาน /องค์กรใดที่จะส่งมอบหรือขยายผล เป้าหมายของการส่งมอบหรือขยายผลคืออะไร
6	<ul style="list-style-type: none"> มีกระบวนการพัฒนาต่อเนื่องอย่างไร ต้องการสนับสนุนอะไรบ้าง จากใคร และอย่างไร
7	<ul style="list-style-type: none"> มีข้อเสนอแนะ และเงื่อนไขอะไรบ้างในการนำองค์ความรู้ หรือนวัตกรรมไปใช้ในการขยายผลและพัฒนานโยบาย

แนวทางการประเมินกระบวนการพัฒนาต้นทุนการทำงาน เพื่อการพัฒนาสู่องค์ความรู้และนวัตกรรม

ระดับ 5	สามารถขยายผล/บูรณาการ หรือถ่ายทอดองค์ความรู้หรือนวัตกรรม สู่ภายนอกองค์กรได้
ระดับ 4	มีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ผล การนำไปใช้ว่าตอบโจทย์หรือเป้าหมายที่ คาดหวังจริงหรือไม่ และปรับปรุงแนวทางการปฏิบัติงานได้
ระดับ 3	มีการดำเนินงาน และร่องรอยหรือหลักฐานการนำมาปฏิบัติ เพื่อพัฒนาให้ได้ ตามกรอบคิด หลักการและมาตรฐานของ “องค์ความรู้” หรือ “นวัตกรรม” ที่เห็นเป้าหรือภาพตรงกัน
ระดับ 2	มีแนวทางการปฏิบัติที่สามารถนำไปพัฒนากระบวนการทำงานต่อเนื่องได้ ทั้ง ในส่วนที่เสริมและอุดช่องว่างข้อจำกัด
ระดับ 1	รู้และเข้าใจ มีแนวทางการปฏิบัติ แต่ยังไม่มีการจัดระบบผลการทำงาน ที่เป็น รูปธรรม สืบค้นได้

เกณฑ์การพิจารณานวัตกรรมชุมชน

1. การมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายและกระบวนการสนับสนุนหรือภูมิปัญญาชุมชน
2. มีกระบวนการวิเคราะห์ต้นทุน โอกาส ความเสี่ยง เงื่อนไข ปัจจัย เพื่อพัฒนากระบวนการทำงาน และมีข้อมูล องค์ความรู้ประกอบการทำงาน
3. มีการทดลองปฏิบัติการและผลการประเมินที่สะท้อนหรือแสดงให้เห็นถึงการลด เพิ่ม เสริมสร้างศักยภาพ และโอกาส การทำงานเพื่อการมีสุขภาวะที่ดี และมีข้อมูลวิชาการสนับสนุน
4. มีแหล่งเรียนรู้ และชุดความรู้ สื่อพร้อมทั้งกลไกหรือผู้นำที่สามารถถ่ายทอดขยายผลได้
5. สามารถผลิตหรือจัดการได้ด้วยกลไกภายในชุมชน ราคาไม่แพง และใช้วัสดุที่หาได้ในพื้นที่ ราคาไม่แพง
6. ได้รับสนับสนุนกระบวนการพัฒนานวัตกรรมเพื่อพัฒนาและยกระดับการทำงาน รวมทั้งขยายผล และเชื่อมโยงการทำงานกับภาคีเครือข่าย และทรัพยากรสนับสนุนการทำงาน เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กองทุนสุขภาพท้องถิ่น
7. มีแนวโน้ม/สามารถพัฒนาไปสู่การกำหนดเป็นนโยบายระดับพื้นที่ หรือของหน่วยงานเพื่อการขยายผล ต่อเนื่องในพื้นที่

แบบวิเคราะห์วัตถุประสงค์ของนวัตกรรมชุมชน

หน่วยบริการ.....

วัตถุประสงค์นวัตกรรม

- ① เอื้ออำนวยให้เข้าถึงสิทธิและบริการ
- ② เพิ่มประดีนงานหรือวิธีการเพื่อแก้ไขปัญหาหรือเงื่อนไขด้านการเข้าถึงสิทธิและบริการ
- ③ การปรับโครงสร้างหรือกลไกที่เอื้อต่อการเข้าถึงสิทธิและบริการ
- ④ การลดอคติ- ลดช่องว่างการเพิ่มโอกาส เพิ่มศักยภาพ
- ⑤ สร้างหรือพัฒนาอุปกรณ์/เครื่องมือใหม่ที่เอื้อและเหมาะสม

แนวทางการวิเคราะห์

■ นวัตกรรมที่เลือกเรื่องที่.....

■ ประเด็นการวิเคราะห์

1. สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อ.....

2. ทำไมคิดว่าเป็นนวัตกรรม

.....

3. ได้ทำเรื่องนี้มานานหรือไม่ ตั้งแต่เมื่อไหร่

.....

4. ได้ความคิดนี้มาจากไหน มีต้นทุนเดิมอะไรบ้าง

.....

5. มีใครเข้าช่วย สนับสนุนบ้าง อย่างไร

.....

6. ได้นำไปใช้หรือยัง มีความต่อเนื่องไหม

.....

7. ใครเป็นคนใช้

.....

8. นำไปใช้กับใครบ้าง

.....

แบบพิจารณากระบวนการพัฒนานวัตกรรมการสร้างสุขภาวะและการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี
หน่วยบริการ .....

นวัตกรรมที่เลือกเรื่องี่.....

ให้พิจารณาประเด็นนวัตกรรมที่ถือว่าได้พัฒนาตามกระบวนการแต่ละขั้นตอนอย่างไร

โดยให้เช็ค ✓ ตามเกณฑ์การพิจารณามี 4 ระดับ คือ

- ① ไม่มีเลย   ② มีบ้างแต่ไม่มีหลักฐาน   ③ มีร่องรอย/หลักฐานบ้าง   ④ มีหลักฐานชัดเจน

ประเด็นการพิจารณา	เกณฑ์การพิจารณา				เหตุผลประกอบ
	①	②	③	④	
1. การมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายและกระบวนการสนับสนุนหรือภูมิปัญญาชุมชน					
2. มีกระบวนการวิเคราะห์ต้นทุนเดิมและมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนวัตกรรมที่คัดเลือก					
3. มีกระบวนการลงมือทำ หรือทดลองทำจริงกับพื้นที่หรือกลุ่มเป้าหมาย มีผลการลงมือทำหรือทดลองทำจริงที่สะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของนวัตกรรมการสร้างสุขภาวะและการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี					
4. มีแหล่งเรียนรู้และชุดความรู้ สื่อพร้อมทั้งกลไกหรือผู้นำที่สามารถถ่ายทอด ขยายผลได้					
5. สามารถผลิตหรือจัดการได้ด้วยกลไกภายในชุมชน ใช้วัสดุที่หาได้ในพื้นที่และราคาไม่แพง					
6. ได้รับการสนับสนุนกระบวนการพัฒนานวัตกรรมจากชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จนสามารถเป็นแนวปฏิบัติของกลุ่ม/ชุมชนและนโยบายระดับท้องถิ่น/จังหวัดเพื่อการขยายผลต่อเนื่อง					